

СТАНОВИЩЕ

от доц. д-р Петър Кирилов Нешев, Тракийски университет – Стара Загора, избран за член на Научно жури по процедура за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ от Христина Кирилова Недялкова, съгласно Заповед № 40/17.01.2024 г. на Ректора на Югозападен университет „Неофит Рилски“ и определен за изготвяне на становище на основание Протокол № 34/21.12.2023 г.

Относно: представен дисертационен труд на тема „Личностни характеристики и диференциални особености на потребителското поведение в младежка възраст“ за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление 3.2. Психология, научна специалност „Педагогическа и възрастова психология“ с автор Христина Кирилова Недялкова.

За разработването на становището ми бяха предоставени дисертационен труд, автореферат, автобиография на кандидата. Документите показват, че Христина Недялкова е изпълнила успешно всички предвидени дейности в индивидуалния учебен план за целия срок на докторантурата и е преминала успешно през необходимата процедура за допускане до защита за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ съгласно Закона за висшето образование (ЗВО), Закона за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагането на Закона за развитието на академичния състав в Република България (ППЗРАСРБ) и Правилника за развитие на академичния състав в Югозападен университет „Неофит Рилски“.

Христина Недялкова съчетава научните си интереси и изследователски умения в областта на психологията с работата си като педагогически съветник и психолог консултант на ученици, родители и преподаватели. Тя има практически опит в индивидуалната и в груповата терапия, в клиничната психодиагностика и има участие в редица тренинги.

Обща характеристика на дисертационния труд

В представения за защита дисертационен труд е разработен проблем с важно теоретично и практическо значение за съвременната педагогическа и възрастова психология. Дисертационният труд е целенасочен, стилово е издържан, отделните части са логически свързани. Авторката аргументирано посочва как импулсивността и потребността от уникалност

влият на потребителското поведение и на психичното развитие на юношите днес. Дисертационният труд се състои от увод, четири глави, общи наблюдения, анализ на получените резултати, ограничения на изследването, справки за научните приноси, насоки за бъдещи изследвания, заключителна част, използвана литература, 6 приложения и е в обем от 207 страници. Текстът съдържа 22 таблици и 4 диаграми. Ползвани са 173 адекватни научни източника, съответно 54 на кирилица, 114 на латиница и на 5 електронни източника.

Актуалност и значимост на темата на изследването

Христина Недялкова разкрива в увода нарастващата склонност на юношите към потребителско поведение и импулсивния им стремеж към закупуване на различни стоки с цел доставяне на удоволствие. Авторката правилно посочва, че потребността от притежание юношите възприемат като част от своята идентичност и като израз на уникалността си (с. 6). Прецизно са дефинирани научните понятия самооценка, локус на контрол, нарцисизъм, импулсивност, потребност от уникалност, възприет стрес. Христина Недялкова разглежда проявите на потребителското поведение в закупуването на храна и облекло, ползването на образователни и здравни услуги, употребата на психоактивни вещества. Потребителското поведение е обяснено като съществена част от развитието на юношата.

Теоретична аргументация на изследването

В първа глава със заглавие „Теоретична постановка на потребителското поведение в младежка възраст” Христина Недялкова извършва сполучлив сравнителен анализ на различни научни концепции и теоретични подходи за обяснение на потребителското поведение. Според авторката най-точното определение за потребителското поведение, използвано в дисертационния труд, е „постоянен и същевременно динамичен процес на вземане на решения и предприемане на действия от страна на индивида с цел задоволяване на негови потребности от разностранно естество в социума” (с. 10).

Христина Недялкова представя приложимостта и обяснителните възможности на пет основни подхода в съвременния маркетинг: икономически подход, психодинамичен подход, бихейвиористичен подход, когнитивен подход, хуманистичен подход. Чрез тези подходи по различен начин се откриват латентните потребности на личността, насочват се потребителите към тяхното осъзнаване и така се създават реални потребности от закупуването на определен продукт.

Във втора глава основните понятия са обяснени в необходимата дълбочина и пълнота.

Психологическа специфика на изследването

Авторката умело вниква в психологическата специфика на проблематиката и това е едно от много достойнства на дисертационния труд. От психологическа гледна точка потребителското поведение е много

повече от процеса на придобиване на стоки или ползване на услуги. За психологията са важни мотивацията на потребителското поведение, преживяванията на потребителя, удовлетвореността от покупката, осъществяването на социална връзка с други хора. Всички тези психологически аспекти на потребителското поведение са разгледани много добре в дисертационния труд.

Христина Недялкова посочва и най-важните фактори на психологията на потребителско поведение: мотивация, възприемане, научаване, формиране на убеждения и отношения.

Според авторката за юношите потреблението е преди всичко създаване и поддържане на определена идентичност. Именно чрез акта на закупуването и на придобиването юношата изгражда своята Аз-концепция, търси мястото си сред връстниците и в обществото, увеличава самочувствието си и усещането за благополучие.

Практическа страна на изследването

По оригинален начин Христина Недялкова свързва теоретичната обосновка на проблема с неговата практическа реализация. Тя представя в трета глава целта, задачите и хипотезите на проведеното от нея емпирично изследване. Изследвана е корелацията на самооценката, локуса на контрол, нарцисизма, потребността от уникалност и възприет стрес сред юношите, а също и степента на влияние на тези личностни характеристики върху потребителското поведение. Изследването е проведено сред 400 юноши на възраст от 15 до 19 години, които са ученици в три столични училища. Изследователската цел, организационните задачи и работните хипотези са точно, ясно и разбираемо формулирани. Използвани са шест методики с много добри психометрични показатели: скала за самооценка, тест за локализация на контрола, въпросник за нарцисизъм, скала на Барат за импулсивност, скала за измерване на потребността от уникалност, скала за оценка на възприетия стрес.

За изчисляването и обработката на резултатите е използван статистически софтуерен пакет СПСС 19. Извършени са корелационен, дисперсионен и регресионен анализ. Резултатите са представени в табличен вид и е посочено в каква степен потвърждават или отхвърлят изследователските хипотези. Постигнатите резултати и направените изводи са ценни за успешната работа на училищния психолог и за психологичното консултиране на юноши, склонни към импулсивно и натрапливо потребителско поведение, което може да се превърне във форма на зависимост.

Теоретичните и приложните постижения, представени в дисертационния труд са популяризирани в научните публикации на авторката. Авторефератът представя адекватно и точно съдържанието, структурата, научните достойнства, водещите идеи, постигнатите резултати и приносите на дисертационния труд.

В дисертационния труд не открих текстове, които да са плагиатствани от други автори и до мен не са достигнали сигнали за това. Всички текстове, които Христина Недялкова е ползвала са цитирани коректно, като са спазени утвърдените стандарти. Нямам критични бележки към дисертационния труд и автореферата към него.

Научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд

1. Направен е успешен сравнителен анализ на различни научни теории и подходи за психологическата специфика на потребителското поведение на личността.
2. Обяснени са смислено и задълбочено конструктите самооценка, локус на контрол, нарцисизъм, импулсивност, потребност от уникалност, възприет стрес.
3. Проведено е мащабно емпирично изследване, чрез което е проверено има ли взаимовръзка между импулсивността и потребността от уникалност в потребителското поведение на юношите и тяхната самооценка, локус на контрол, нарцисизъм и възприет стрес.
4. Показано е как изборът на определен тип потребителско поведение е свързан с изграждането на идентичността на юношите.
5. Постигнатите резултати дават възможност да се разработят стратегии и програми за предпазване на юношите от неразумно потребителско поведение.

В заключение – представеният дисертационен труд на тема: „Личностни характеристики и диференциални особености на потребителското поведение в младежка възраст” е стойностно научно изследване, притежаващо безспорни научни качества и достойнства. Постигнатите резултати и направените достоверни изводи са с конкретна практическа насоченост и приложимост в полето педагогическата и възрастовата психология. Всичко това ми дава достатъчно основания убедено да изразя положителното си мнение и категорично да гласувам на Христина Кирилова Недялкова да бъде присъдена образователната и научна степен „доктор по психология“ по Област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление 3.2. Психология, Научна специалност „Педагогическа и възрастова психология“.

София, 08.02.2024 г.

Доц. д-р Петър Нешев

STANDPOINT

by Assoc. Prof., Doctor Petar Kirilov Neshev, Trakia University – Stara Zagora, elected as a member of the Scientific Jury under the procedure for the acquisition of the educational and scientific degree “doctor” by Hristina Kirilova Nedyalkova, according to Order No. 40/17.01.2024 y. of the Rector of Southwestern University “Neofit Rilski” and appointed to prepare on statement on the basic of Protocol No. 34/21.12.2023 y.

Subject: presented dissertation work on the topic “Personal characteristics and differential characteristics of consumer behavior in youth” for the award of the educational and scientific degree “doctor” in the Field of higher education 3. Social, economic and legal sciences, Professional direction 3.2. Psychology, Scientific specialty “Pedagogical and Age Psychology” with author Hristina Nedyalkova.

For the development of the standpoint, I was provided with a dissertation work, an abstract, the candidate’s curriculum vitae. The documents show that Hristina Nedyalkova has successfully completed all the planned activities in the individual study plan for the entire duration of the doctoral studies and has successfully gone through the necessary procedure for admission of defense for the acquisition of the educational and scientific degree “doctor” in accordance with Law of Higher Education, the Law on the Development of the Academic Staff in the Republic of Bulgaria, the Regulations for the Implementation of the Law on the Development of the Academic Staff in the Republic of Bulgaria and the Regulations on the Conditions and The regulations for the development of the academic staff at Southwestern University “Neofit Rilski”.

Hristins Nedyalkova combines her scientific interests and research skills in the field of psychology with her work as a pedagogical advisor and psychologist consultant to students, parents and teachers. She has practical experience in individual and group therapy, clinical psychodiagnostics and has participated in a number of training.

General characteristic of the dissertation work

In the dissertation work submitted for defense, a problem of important theoretical and practical importance for modern pedagogical and age psychology is developed. The dissertation work is purposeful, stylistically consistent, the individual parts are logically connected. The author argues how impulsivity and the need for uniqueness affect consumer behavior and mental development of today’s adolescents. The dissertation work consists of an introduction, four chapters, general observations, analysis of the obtained results, limitations of the study, references to the scientific contributions, directions for future research, a concluding part, references, 6 appendices and is in volume of 207 pages. The text contains 22 tables and 4 diagrams. 174 adequate scientific sources were used, respectively 54 in Cyrillic, 114 in Latin and 5 electronic sources.

Actuality and relevance of the research topic

Hristina Nedyalkova reveals in the introduction the growing propensity of adolescents towards consumer behavior and their impulsive desire to buy various goods in order to provide pleasure. The author rightly points out that adolescents perceive the need of possession as part of their identity and as an expression of their uniqueness (p. 6). The scientific concepts of self-esteem, narcissism, impulsivity, need for uniqueness, perceived stress are precisely defined. Hristina Nedyalkova examines the manifestations of consumer behavior in purchase of food and clothing, the use of educational and health services, the use of psychoactive substances. Consumer behavior has been explained as an essential part of adolescent development.

Theoretical argumentation of the study

In the first chapter, entitled “Theoretical formulation of consumer behavior in youth”, Hristina Nedyalkova performs a successful comparative analysis of various scientific concepts and theoretical approaches to explain consumer behavior. According to the author, the most accurate definition of consumer behavior used in the dissertation work is “a constant and at the same time dynamic process of making decisions and taking actions by the individual in order to satisfy his needs of a diverse nature in society” (p. 10).

Hristina Nedyalkova presents the applicability and explanatory possibilities of five main approaches in modern marketing: economic approach, psychodynamic approach, behavioral approach, cognitive approach, humanistic approach. Through these approaches, the latent needs of the personality are discovered in a different way, users are directed to their awareness and thus real needs are created from the purchase of a certain product.

In the second chapter, the main concepts are explained in the necessary depth and completeness.

Psychological specificity of the research

The author skillfully delves into the psychological specifics of the issue, and this is one of the many merits of the dissertation work. From a psychological point of view, consumer behavior is much more than the process of acquiring goods or using services. For psychology, the motivation of consumer behavior, the consumer’s experiences, satisfaction with purchase, and the realization of a social relationship with other people are important. All these psychological aspects of consumer behavior are covered very well in the dissertation work.

Hristina Nedyalkova also indicates the most important factors of the psychology of consumer behavior: motivation, perception, learning, formation of beliefs and relationships.

According to the author, for adolescents, consumption is above all the creation and maintenance of a certain identity. It is through the act of buying and acquiring that the adolescent builds his self-concept, finds his place among his peers and in society, increases his self-esteem and sense of well-being.

Practical side of the research

In an original way, Hristina Nedyalkova connects the theoretical justification of the problem with its practical implementation. In the third chapter, she presents the purpose, tasks and hypotheses of her empirical research. The correlation of self-esteem, locus of control, narcissism, the need for uniqueness and perceived stress among adolescents was investigated, as well as the degree of influence of these personality characteristics on consumer behavior. The research was conducted among 400 adolescents aged 15 to 19 who are students in three metropolitan schools. The research objective, organizational tasks and working hypotheses are precisely, clearly and comprehensibly formulated. Six methods with very good psychometric indicators were used: a self-assessment scale, a locus of control test, a narcissism questionnaire, a Barratt scale for impulsivity, a scale for measuring the need for uniqueness, a scale for assessing perceived stress.

Statistical software package SPSS 19 was used to calculate and process the results. Correlation, variance and regression analysis were performed. The results are presented in tabular form and it is indicated to what extent they confirm or reject the research hypotheses. The results achieved and the conclusions drawn are valuable for the successful work of the school psychologist and for the psychological counseling of adolescents prone to impulsive and compulsive consumer behavior that can become a form of addiction.

The theoretical and applied achievements presented in the dissertation work are popularized in the author's scientific publications.

The abstract adequately and accurately presents the content, structure, scientific merits, leading ideas, achieved results and contributions of the dissertation work.

In the dissertation work, I did not find texts that were plagiarized by other authors, and no signals of this have researched me. All the texts that Hristina Nedyalkova used were quoted correctly, following established standards.

I have no critical remarks about the dissertation work and the abstract to it.

Scientific and scientific-applied contributions of the dissertation work

1. A successful comparative analysis of various scientific theories and approaches for the psychological specificity of the consumer behavior of person was made.

2. The constructs self-esteem, locus of control, narcissism, impulsivity, need of for uniqueness, perceived stress are meaningfully and thoroughly explained.

3. A large scale empirical study was conducted, through which it was checked whether there is relationship between impulsivity and the need for uniqueness in the consumer behavior of adolescents and their self-esteem, locus of control, narcissism and perceived stress.

4. It is shown how the choice of a certain type of consumer behavior is related to the construction of the identity of adolescents.

5. The achieved results make it possible to develop strategies and programs to protect adolescents from unreasonable consumer behavior.

In conclusion – the presented dissertation work on the topic: "Personal characteristics and differential characteristics of consumer behavior in youth" is a valuable scientific study, possessing indisputable scientific qualities and merits. The results achieved and the reliable conclusions drawn have a specific practical orientation and applicability in the field of pedagogical and age psychology. All this give me sufficient grounds to confidently express my positive opinion and categorically vote for Hristina Kirilova Nedyalkova to be awarded the educational and scientific degree "doctor of psychology" in the Field of higher education 3. Social, economic and legal sciences, Professional direction 3.2. Psychology, Scientific specialty "Pedagogical and Age Psychology".

Sofia, 08.02.2024 y.

Assoc. Prof. Dr. Petar Neshev